

Лекція №3

Тема: Типологія конфліктів.

Типологія – в її основі лежить суттєва ознака конфлікту. Сам тип виступає одиницею розподілу багатьох конфліктів за обраною підставою для класифікації.

Типологізація (грецька відбиток, форма. зразок) – це метод наукового пізнання конфліктів та їх подальше групування за допомогою ідеалізованої моделі чи типу.

Типологізація спирається на виявлення схожості та відмінності об'єктів (конфліктів) між собою, на пошук надійних способів їх ідентифікації, а також дозволяє передбачити існування невідомих типів.

Проблема класифікації конфліктів стала привертати увагу дослідників з того моменту, коли з'ясувалося, що конфлікти у різних сферах життя об'єднує деяка сукупність однакових рис.

Р. Даль за основу класифікації конфліктів поклав рівень напруженості, боротьби, навіть антагонізму у відносинах між сторонами. Згідно з цією класифікацією конфлікти поділяються на конфлікти з низьким та високим рівнем антагонізму, а також кумулятивні конфлікти, у яких рівень напруженості поступово зростає. За чисельністю антагоністів (тих сторін, які непримиренно борються) ним виділено біполярні, мультиполярні конфлікти, а також ті, де сторони перехреснюються, тобто змінюють свою позицію на протилежну. До переходу у протилежний табір.

Є. Гіденс класифікував конфлікти за типом „експлуатації” на конфлікти міждержавні, міжетнічні, сімейні. Малось на увазі, що конфлікт віддзеркалює ненормальні, напружені відносини між сильнішою та більш слабкою стороною.

Класифікація конфліктів Л. Козера передбачає реалістичні (предметні) конфлікти, які викликані незадоволенням певних вимог сторін чи розподілом переваг та спрямовані на виправлення цієї ситуації. Нереалістичні (безпредметні) конфлікти мають на меті відкритий прояв негативних емоцій,

образ, ворожості, тобто конфліктна взаємодія стає не засобом, а самоціллю. Однак розпочавшись, предметний конфлікт може перетворитися у нереалістичний, якщо емоційна напруженість така, що заміщує предмет боротьби.

Класифікація конфліктів Н. Смелсера побудована за рівнем зростання складності суб'єктів:

- міжіндивідуальні;
- міжгрупові за інтересами, етнонаціональними ознаками, соціальним становищем;
- міжпартійні чи між асоціаціями;
- між державами;
- міжкультурні;
- між секторами розподілу праці.

За способом побудови розрізняють емпіричну та теоретичну типологізацію. В основі емпіричної типологізації лежить кількісна та якісна обробка всього масиву існуючого матеріалу, узагальнення досвідних даних, фіксація усталених ознак схожості та розрізнення, систематизація, інтерпретація отриманих даних.

В основі теоретичної типологізації лежить побудова ідеальної моделі об'єкта та віднесення конкретного матеріалу до цієї моделі.

З'ясувавши теоретичні засади типологізації конфліктів, визначимо ті групоутворюючі ознаки, за якими можна диференціювати та об'єднувати в групи конфлікти.

1. Функції, які виконують конфлікти у макро – та мікросередовищі, показують функціональність конфліктів у тому сенсі, що конфліктна взаємодія змінює як поведінку, психіку, діяльність опонентів, так і ту сукупність зв'язків, яка існувала в доконфліктній ситуації у соціальному середовищі.

2. Кількість та якість сторін конфлікту.

3. Причини конфліктів є важливими типоутворюючими чинниками, а знання причин дозволяє ефективно регулювати конфлікти або запобігати їх появі.

4. Динамічні характеристики: характер виникнення, особливості перебігу, спосіб затування або вирішення свідчать про те, що конфлікт, крім статичності, має й динаміку, розгортається у напрямку загострення (ескалації) чи затування (реескалація).

5. Ступінь тривалості та напруги показує, наскільки непримиренними стали позиції сторін.

Т. С. Сулімова зазначає, що кожен конфлікт має просторові і часові характеристики. Просторовими характеристиками є: сфери виникнення і прояву конфлікту; умови і привід виникнення; способи і дії, які використовують суб'єкти конфлікту. Часові характеристики представлені такими параметрами, як частота, повторюваність конфлікту, тривалість, а також часові параметри кожного з етапів розвитку конфлікту [169, 45].

Виокремлюють такі типи конфліктів із часовими і просторовими характеристиками:

- короточасні гострі конфлікти. Відрізняються великою емоційністю, надзвичайно негативним ставленням один до одного;
- тривалі гострі конфлікти. Характеризуються глибокими, сталими протиріччями конфліктуючих сторін, які контролюють власні реакції і вчинки;
- слабо виражені конфлікти, перебіг яких відбувається повільно. Спостерігаються у протиріччях, що мають не дуже гострий характер, де активна лише одна з сторін, а інша не має чіткої позиції та уникає відкритої конфронтації; слабо виражені конфлікти, перебіг яких відбувається швидко. Найбільш сприятлива форма конфліктного протиріччя, у якій сторони оперативно приходять до згоди.

Відрізняється від загальновідомих класифікацій конфлікту класифікація М. Дойча:

- справжній конфлікт – зіткнення інтересів існує об'єктивно, усвідомлюється учасниками і не залежить від варіативного фактора;
- випадковий конфлікт – залежить від перемінних факторів, що не усвідомлюються учасниками; конфлікт зупиняється після усвідомлення реальних перспектив;
- зміщений конфлікт – причини конфлікту лише посередньо пов'язані з об'єктивними;
- скритий конфлікт – спостерігається, але не актуалізується;
- помилковий конфлікт – виникає у результаті невизначених принципів, але після формування мотивів та установок перетворюється у справжній [44, 53].

А. Т. Ішмуратов виокремлює такі види конфліктів з точки зору цілей, які відстоюють протилежні сторони, отже можна говорити про конфлікти, що переслідують цілі:

- особисті;
- групові;
- суспільні.

У свою чергу, ці цілі можна додатково класифікувати на основі їх морального, інструментального (заради чого вони затіваються), програмного (близькі, віддалені) змісту, а також на основі відкритості-прихованості [68, 82].

За спрямованістю конфлікти поділяють на вертикальні і горизонтальні конфлікти. Вертикальними конфліктами вважаються такі, де учасники мають різний соціальний статус: адміністрація – студент, викладач – студент, викладач – студенти. Відповідно горизонтальні конфлікти – це конфлікти між студентами або конфлікти між викладачами, тобто між особами, що мають рівний соціальний статус [68, 82].

За результатом конфлікти поділяють на конструктивні і деструктивні. Конструктивні (позитивні) пов'язані з розбіжностями з принципових питань, проблемами сторін, що конфліктують. Такі

конфлікти мають сприяти розвитку, руху до нових цілей, і, як правило, супроводжуються формуванням нових цінностей і організаційних форм. Такий конфлікт виявляє джерело суперечностей і тим самим сприяє його подоланню. Конструктивна модель розвитку конфлікту передбачає взаємовигідні умови для досягнення завершення конфлікту [68, 82].

Деструктивні (негативні) конфлікти – результат неадекватного сприйняття окремими учасниками конфлікту оточуючої реальності, різкого розходження поглядів, інтересів, прагнень людей, а інколи й – результат егоцентричних корисних цілей. Деструктивні конфлікти послаблюють ціннісно-орієнтаційну єдність, погіршують морально-психологічний клімат, знижують згуртованість і ефективність діяльності. Такі конфлікти сприяють погіршенню стосунків. Деструктивна модель завершення конфлікту супроводжується руйнівними тенденціями: використання методів агресії, насильства, шантажу, тиску. Деструктивний конфлікт часто переходить у внутрішньо особистісний. Процес завершення конфліктів спеціалісти визначають залежно від ступеня задоволення потреб, бажань, цілей, прагнень, якими керуються суб'єкти, розпочинаючи конфлікти (Дж. Берта, Р. Коллінз). Тому ефективно керувати конфліктами можливо лише враховуючи потреби, прагнення суб'єкта конфлікту, а також при знаходженні адекватної і взаємоприйнятної форми їх задоволення. Взаємо-задовольняюча форма завершення конфлікту створюється з урахуванням як внутрішніх, так і зовнішніх можливостей конфліктуючих суб'єктів і їх соціального середовища. Вирішальну роль у виборі поведінки в конфлікті відіграє сама особистість – її потреби, установки, звички, образ мислення, моделі поведінки, набутий нею конфліктний досвід – конфліктна компетентність [79].

За формами прояву конфлікти класифікуються як відкриті, латентні, потенційні. Відкритий конфлікт – прямі безпосередні дії суб'єктів один проти одного. В умовах латентної форми конфлікт здійснюється не

шляхом прямих зіткнень і протиборства, а завуальованими методами, створенням перепон для опонента непрямим шляхом.

Узагальнюючи найбільш розповсюджені класифікації конфліктів, ми виокремили такі базові підстави класифікації і типології конфліктів:

- розрізняють конфлікти за складом і кількістю конфлікуючих сторін та учасників конфлікту (міжособистісні, особистісні, групові, міжгрупові, міжколективні, міждержавні, міжнаціональні, діадичні (парні), локальні, що охоплюють невелику кількість членів колективу, загальні, які залучають майже всіх спільно працюючих людей);
- за проблемно-діяльнісною ознакою (управлінські, сімейні, педагогічні, політичні, економічні, творчі);
- за часом (перебігу, ходу) конфлікту (гострі і хронічні, скороминучі, тривалі);
- за змістом конфлікту (змістові, або проблемні, і “комунальні”);
- за тенденцією до перетворення та можливості вирішення конфлікту (конструктивні і деструктивні, або неконструктивні);
- за ступенем гостроти протиріч (невдоволення, розбіжність, протидія, розлад, ворожнеча, війна та ін.);
- за ступенем інтенсивності конфлікту (основні і неосновні, реалістичні і нереалістичні тощо).

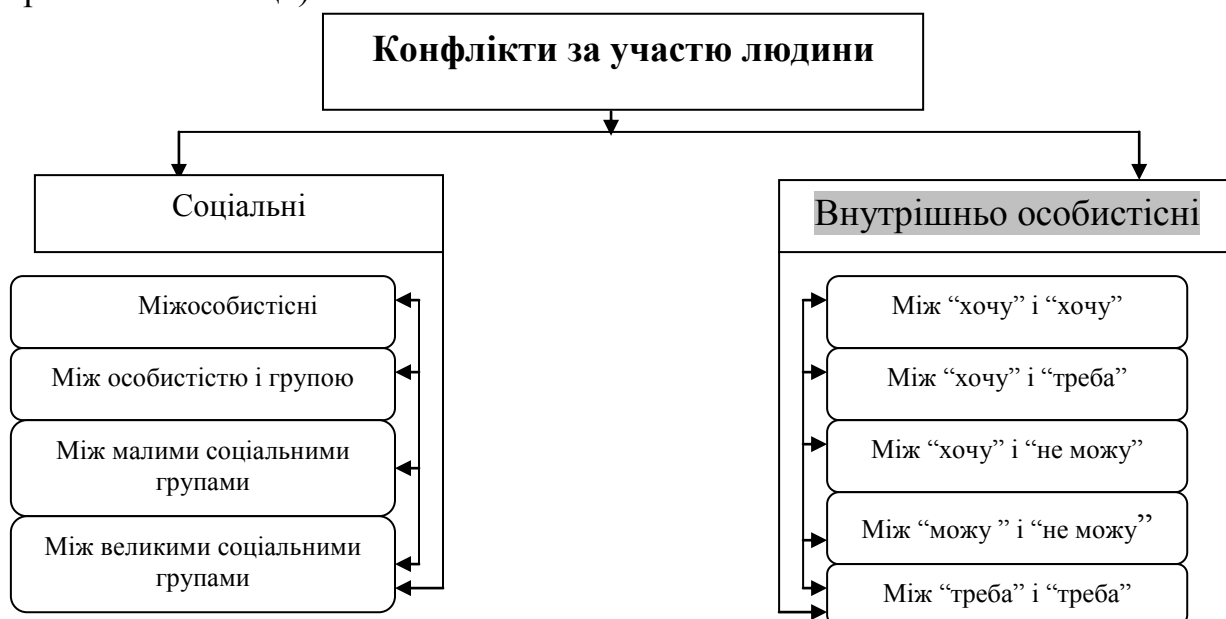

Рис. 1.2 Загальна типологія конфліктів за А. Я. Анцуповим,

С. В. Баклановським

Таким чином, ми переконуємося, що в конфліктологічній літературі відсутня універсальна науково – практична класифікація конфліктів, що приводить до звуженої або занадто розширеної типологізації.